

ям

В В

В
В

В

//

В

-

-

-

-

-

,

В

-

/

УДК 811:161.1'243:378.147

**“SALAM! NI HAO! ЗДРАВСТВУЙТЕ!..”:
ДОСВІД ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ ФОРМУЛ
МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ В РІЗНИХ МОВАХ**

*Бурякова О.С., канд. філол. наук,
Куплевацька Л.О., канд. філол. наук,
Петренко І.П. (Харків)*

У статті розглядається проблема вивчення етикетної лексики російської мови в іншомовній аудиторії. Порівняльний аналіз формул вітання та їх коментування викладачем надасть можливість іноземним студентам правильно вживати одиниці етикетної лексики в повсякденному спілкуванні.

Ключові слова: етикетна лексика, формули вітання, темпоральне значення.

Бурякова Е.С., Куплевацкая Л.А., Петренко И.П. “Salam! Ni hao! Здравствуйте!..”: опыт сравнительного анализа формул речевого этикета в разных языках. В статье рассматривается проблема изучения этикетной лексики русского языка в иноязычной аудитории. Сравнительный анализ формул приветствия и их комментирование преподавателем даст возможность иностранным студентам правильно употреблять единицы этикетной лексики в повседневном общении.

Ключевые слова: этикетная лексика, формулы приветствия, темпоральное значение.

Buryakova O.S., Kuplevatska L.A., Petrenko I.P. “Salam! Ni hao! Здравствуйте!..”: the Experience of a Comparative Analysis of Etiquette Verbal Formulas in Different Languages. The problem of Russian etiquette vocabulary learning in foreign language audience is considered in the article. Comparative analysis of greeting formulas and their comment by a teacher are supposed to give foreign students an opportunity to use etiquette vocabulary units in a correct way in everyday communication.

Key words: etiquette vocabulary, greeting formulas, temporal meaning.

Формули російського мовленнєвого етикету достатньо досліджені як в описовому, так і в порівняльному аспектах. Однак проблема вивчення етикетної лексики російської мови іноземними студентами

залишається **актуальною**, оскільки етикетні слова в кожній мові мають яскраво виражену національну специфіку й вимагають додаткового коментування в іншомовній аудиторії.

Знання етикетної лексики мови, що вивчається, її правильне використання не тільки дозволяє іноземним студентам адекватно брати участь в акті комунікації, але й допомагає одержати більш повне уявлення про традиції та звичаї народу, оскільки етикетні одиниці найбільш точно передають особливості відносин між представниками певної нації, умови їхнього життя, побуту, норм поведінки й суспільно-історичний досвід.

Як наголошує Н.І. Формановська, у плані змісту стереотипи мовленнєвої поведінки мають багато подібностей і перетинів, особливо в індоєвропейському ареалі, однак план вираження має багато відмінностей, причому близькоспоріднені національності й мови мають відмінності в мовленнєвому етикеті більш, ніж можна було б очікувати [5: 113]. Еквівалентні формули мов, що порівнюються, можуть мати різну лексико-семантичну структуру, різні лексико-семантичні варіанти, різні типи лексичних значень і т. ін.

Як відомо, російська етикетна лексика достатньо досліджена як у функціональному, так і в методичному аспектах (див., зокрема, праці [1–4]) У запропонованому повідомленні розглядаються особливості російських формул вітання порівняно з еквівалентними формулами китайської, арабської та англійської мов, що становить **новизну** нашого дослідження.

До етикетних формул, які у представлених мовах збігаються за значенням і мають спільні особливості функціонування, належать формули вітання, що використовуються в певний час доби. Так, у кожній із мов, що порівнюються, існує три формули вітання, що відбивають безпосередній час спілкування. Порівняйте російські формули вітання *Доброе утро*, *Добрый день*, *Добрый вечер*, яким в арабській мові відповідають формули вітання *Sabah alkhair*, *Nahar taieb*, *Masaa alkhair*, у китайській – формули вітання *Zao shang hao*, *Zhong wu hao*, *Wan shang hao*, в англійській – формули вітання *Good morning*, *Good afternoon*, *Good evening*.

Наведені еквіваленти в зазначених мовах не збігаються щодо частоти вживання. У російській та англійській мовах однаковою мірою використовуються формули вітання, пов'язані з ранковим, денним

і вечірнім часом спілкування, тоді як в арабській мові формула вітання *Nahar taieb*, еквівалентна російській етикетній формулі *Добрый день*, є рідко вживаною.

У китайській мові формули вітання з темпоральним значенням, що використовуються ранком, удень і увечері, також різняться за частотою вживання. Найбільш уживаними є формули вітання *Zao shang hao* (“Доброе утро”) і *Wan shang hao* (“Добрый вечер”), тоді як формула вітання *Zhong wu hao* (“Добрый день”) відповідно до арабської *Nahar taieb* вживається вкрай рідко.

Особливості використання в комунікативному акті формул вітання, що фіксують момент комунікації, також незначною мірою різняться в розглянутих мовах. В англійській і російській мовах формула вітання, що починає діалог, збігається з формулою вітання, яка завершує діалог. Так, в англійському діалогічному мовленні формула вітання з темпоральним значенням повинна точно відповідати тій самій формулі вітання, тобто нормативним є обмін вітаннями на зразок “*Good morning – Good morning*”, “*Good evening – Good evening*”. Згідно з нормами російського мовленнєвого етикету подібні відповідності також є кращими (порівн. діалогічні єдності “*Доброе утро – Доброе утро*” і “*Добрый вечер – Добрый вечер*”), однак у російській мові можливі деякі відхилення від цієї мовленнєвої норми, що відображено в таких мовленнєвих невідповідностях, як “*Добрый день – Здравствуйте*”.

У китайській мові, як і в російській, використання в діалогічному мовленні тотожних формул вітання є найкращим, але не обов'язковим. Діалогічні єдності, побудовані за зразком “*Zao shang hao – Zao shang hao*” (“Доброе утро – Доброе утро”), кваліфікуються як нормативні, у той самий час асиметричне вживання формул вітання (наприклад, “*Ni hao – Zao shang hao*”, відповідне до російських “*Здравствуйте – Доброе утро*”, або “*Zao shang hao – Ni hao*”, еквівалентне російським “*Доброе утро – Здравствуйте*”) кваліфікується як припустиме.

В арабській мові ситуація вітання обслуговується групою етикетних формул із темпоральним значенням, що утворюють синонімічні ряди. Так, крім етикетних формул *Sabah alkhair*, *Nahar taieb*, *Masaa alkhair*, еквівалентних російським формулам *Доброе утро*, *Добрый день*, *Добрый вечер*, арабський мовленнєвий етикет містить формули

вітання *Sabah alnuor* у значенні “Светлое утро”, *Nahar saied* у значенні “Светлый день” і *Masaa alnuor* у значенні “Светлый вечер”.

Як випливає з наведених прикладів, формула вітання, уживана в денний час доби, є атрибутивним словосполученням із прикметником *saied* “счастливый” у ролі атрибута. Формули вітання, що використовуються в інший час доби (*Sabah alnuor* і *Masaa alnuor*, які означають відповідно “Светлое утро” і “Светлый вечер”), містять прикметник *alnuor* (“светлый”), котрий визначає іменники *sabah* (“утро”) і *masaa* (“вечер”). Відсутність в арабській мові формули вітання в значенні “Светлый день” пояснюється негативними асоціаціями, що в народів, які живуть у жаркому кліматі, пов’язані з яскравим сонцем.

Арабські формули вітання, еквівалентні російським *Доброе утро*, *Добрый день*, *Добрый вечер*, можуть використовуватися в акті комунікації і як репліки-стимули, і як репліки-реакції. До них приєднується формула вітання *Nahar saied* (“Счастливый день”), що є більш уживаною, ніж формула *Nahar taieb* (“Добрый день”). Формули вітання, перекладені російською мовою як “Светлое утро” і “Светлый вечер”, використовуються в діалогічному мовленні тільки як репліки-реакції.

Таким чином, в арабській літературній мові існують синонімічні формули вітання з темпоральним значенням, кожна з яких є рівноправним варіантом мовленнєвої норми. Це дозволяє носіям мови вживати в ситуації вітання як відповідь репліку або тотожну репліці-стимулу, або синонімічну їй формулу вітання. Формули вітання в діалогічних єдностях “*Sabah alkhaer – Sabah alnuor*” (“*Доброе утро – Светлое утро*”), “*Nahar taieb – Nahar saied*” (“*Добрый день – Счастливый день*”), “*Masaa alkhaer – Masaa alnuor*” (“*Добрый вечер – Светлый вечер*”) збігаються за своєю стилістичною приналежністю та лексико-граматичною структурою, маючи у своєму складі стрижневу лексему на позначення часу доби (*sabah*, *nahar* і *masaa*) і відповідні за семантикою прикметники *alkhaer* (“добрий”), *alnuor* (“светлый”), *saied* (“счастливый”).

Поряд з розглянутими вище офіційними формулами вітання в арабському повсякденно-побутовому спілкуванні вживаються неофіційні формули вітання *Sabah alhob* (букв. “Утро любви”), *Sabah*

alward (букв. “Утро цветов”), *Sabah alasal* (букв. “Медовое утро”). Однак найбільш уживані і стилістично нейтральні в синонімічному ряді, що поєднує формули вітання з темпоральним значенням, є арабські етикетні формули *Sabah alkhaer*, *Nahar taieb*, *Masaa alkhaer*, еквівалентні російським *Доброе утро*, *Добрый день*, *Добрый вечер*.

Формули вітання, які не мають темпорального значення, суттєво різняться в мовах, що порівнюються, лексико-граматичною структурою й семантикою.

У російській мові домінятою синонімічного ряду, що містить формули вітання, є етикетна формула *Здравствуй(те)*, реалізована в мовленні у двох варіантах: *Здравствуй* (формула вітання, адресована співрозмовникові, до якого звертаються на “ти”) і *Здравствуйте* (формула вітання для кількох осіб або однієї особи, яку називають на “Ви”).

З погляду етимології, *Здравствуй* і *Здравствуйте* є імперативними формами другої особи однини і множини дієслова *здоровать* (“быть здоровым; благополучно существовать”). Однак внутрішня форма етикетної формули *Здравствуйте* на сучасному етапі її функціонування в мовленні виявилася затемненою, оскільки у свідомості носіїв російської мови ця одиниця мовленнєвого етикету не співвідноситься з побажанням здоров’я.

Разом з тим у повсякденно-побутовому спілкуванні функціонують просторічні формули вітання з жартівливим емоційно-експресивним забарвленням на зразок *И вам не болей*, *И вам здоровья/здоровьечка*, уживані як репліки-реакції на репліку-стимул *Здравствуйте*.

Крім того, у професійному мовленні російських військових функціонує етикетна формула *Здравия желаю*, що вживається як формула вітання, але за семантикою співвідноситься з такою формулою побажання, як *Доброго (вам) здоровья*.

Найбільш уживаною з офіційних формул вітання арабської мови є етикетна формула *Alsalam alaikum* (букв. “Мир вам”), реплікою-реакцією на яку є формула вітання *Wa alaikum alsalam* (букв. “И вам мира”). Один із компонентів цієї формули містить афікс *-kum-*, що у складі іменних форм є граматичним показником другої особи множини і співвідноситься в російській мові з особистим

займенником *вы*, чим обумовлюється використання етикетної формули *Alsalam alaikum* як стосовно групи осіб, так і стосовно однієї особи, у спілкуванні з якою прийнято звертання на “Ви”.

Як відомо, арабська мова належить до мов релігійного культури й у певну епоху була засобом поширення такого релігійного напрямку, як іслам. Це обумовило проникнення в мови багатьох східних народів значної кількості арабських слів. Так, розглянута арабська формула вітання *Alsalam alaikum* у різних звукових варіантах (порівн. турецьке *Selâmaleyküm*, азербайджанське *Salam mələykim*, туркменське *Salawmaleykim*) функціонує у всіх мовах, носії яких сповідують іслам.

Найбільш універсальна і стилістично нейтральна формула вітання англійської мови *How do you do?* (букв. “Как Ваши/твои дела?”) є зафіксованою у формі питання одиницею мовленнєвого етикету. Як репліка-реакція на репліку-стимул *How do you do?* вживається або та сама формула вітання, або формула вітання з темпоральним значенням, відповідна до часу доби, коли відбувається спілкування (порівн., наприклад, діалогічні єдності “*How do you do? – How do you do?*” і “*How do you do? – Good morning?*”).

Формула вітання китайської мови *Chi le ma?* (букв. “Ты ел?”), також оформлена у вигляді питання, відрізняється від англійської етикетної формули *How do you do?* особливостями функціонування в діалогічному мовленні. Так, англійська формула *How do you do?* не сприймається носіями мови як питання й не вимагає відповіді, доказом чого є можливість її заміни адресатом вітання на формули вітання темпорального плану. Китайська формула-питання *Chi le ma?* на відміну від англійської *How do you do?* вимагає відповіді, що повинна бути адекватною питанню й не може бути замінена адресатом вітання якою-небудь іншою формулою вітання. Репліка-реакція на формулу-питання *Chi le ma?* реалізується в мовленні у двох варіантах відповіді – *Chi le* і *Mei chi*, що відповідно перекладається на російську мову як “Да, ел” і “Нет, не ел”. Відповідь адресата вітання варіюється в кожній конкретній ситуації спілкування, що наближає одиниці мовленнєвого етикету *Chi le* і *Mei chi* до висловлень-реплік, притаманних учасникам мовленнєвого акту безпосередньо в процесі комунікації.

Офіційною формулою вітання китайської мови є етикетна формула *Ni hao* (букв. “[Всього] тебе хорошого!”), що за своєю

стилістичною приналежністю і специфікою використання в мовленні наближається до російської формули вітання *Здравствуй(те)*. Аналогічно формулі *Здравствуй(те)*, що реалізується в мовленні у граматичних формах *Здравствуй* і *Здравствуйте*, формула *Ni hao* має лексико-граматичні варіанти *Ni hao*, *Nin hao* і *Nimen hao*, де *ni* “ти”, *nin* “Ви”, *nimen* “ви”. *Nimen hao* (букв. “[Всього] вам хорошого”) уживається під час звертання до групи осіб, а *Ni hao* (букв. “[Всього] тебе хорошого”) і *Nin hao* (букв. “[Всього] Вам хорошого”) – у процесі звертання до однієї особи. Вибір одиниці мовленнєвого етикету, уживаної стосовно однієї особи, здійснюється з урахуванням соціального стану й віку адресата вітання, а також залежно від ступеня знайомства з ним. Під час вживання репліки-стимулу *Ni hao* (або її варіантів) обмін вітаннями оформляється в діалогічних єдностях на зразок “*Ni hao – Ni hao*”, “*Ni hao – Zao shang hao*” (“*Здравствуйте – Здравствуйте*”, “*Здравствуйте – Доброе утро*”), де можлива заміна формули вітання нетемпорального плану на формулу вітання з темпоральним значенням. Крім того, формула *Ni hao* може виступати як репліка-реакція на формулу вітання темпорального плану (порівн., наприклад, “*Zao shang hao – Ni hao*” – букв. “*Доброе утро – Здравствуйте*”), чим відрізняється її використання від використання формули *How do you do* в англійському мовленні, де існує тільки одностороння заміна формул вітання нетемпорального плану на темпоральні формули вітання (тобто можлива заміна на зразок “*How do you do – Good evening?*”, але не навпаки).

Таким чином, розглянуті вище формули мовленнєвого етикету в арабській, китайській й англійській мовах мають певні розбіжності з їхніми російськими аналогами в узусі, етимології, національно-культурному компоненті, що однозначно вимагає спеціального коментування формул російського етикету в іншомовній аудиторії. Особливо актуальною ця задача постає у групах, де навчаються представники різних національностей. Методичний аспект даної проблеми, а саме система мовленнєвих вправ і завдань, спрямованих на подолання труднощів у вживанні етикетних формул студентами-іноземцями, мають стати темою подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балакай А.Г. Русский речевой этикет и принципы его лексикографического описания / А.Г.Балакай. – Новокузнецк : НГПИ, 2002. – 228 с.
2. Гольдин В.Е. Речь и этикет / В.Е. Гольдин. – М. : Просвещение, 1983. – 109 с.
3. Земская Е.А. Русская разговорная речь: лингвистический анализ и проблемы обучения / Е.А. Земская. – М. : Рус. яз., 1979. – 250 с.
4. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 284 с.
5. Формановская Н.И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспект / Н.И. Формановская. – М. : Рус. яз., 1987. – 158 с.

В

В

В

В

В

В

В

В

В

В

В

В

В

В